NULITATEA ACTELOR DE PROCEDURĂ PENALĂ

Valeria BOBEA

Întreaga activitate procesuală urmează să se desfăşoare în strictă conformitate cu prevederile legale, fapt ce reiese chiar din art.1 CPP RM, acest lucru vorbind despre caracterul imperativ al normelor procesual penale care reprezintă prin sine un garant al respectării drepturilor, libertăţilor şi intereselor legale ale persoanelor în cadrul unui stat de drept. Indiscutabil, pentru a asigura respectarea legalităţii în cadrul procesului penal, este nevoie de implementarea unor sancţiuni procesuale care să îndeplinească diferite funcţii în procesul de realizare a justiţiei represive, precum funcţia preventivă, distructivă şi reparatorie, întrucât, fără prevederea în lege a sancţiunilor, regulile procesuale ar fi simple recomandări lăsate la bunul plac al organelor

judiciare, al participanţilor la procesul penal, ceea ce desigur nu poate fi acceptat.

În acest context, una din sancţiunile aplicabile actelor procesuale este nulitatea. Nulitatea este sancţiunea ce intervine atunci când un act procesual s-a îndeplinit cu încălcarea condiţiilor de fond şi de formă prevăzute de lege.

Pentru a putea opera nulitatea, trebuie să fie întrunite următoarele condiţii:să fi fost încălcată o dispoziţie legală care reglementează desfăşurarea procesului penal (în ipoteza nulităţilor absolute este suficientă doar întrunirea condiţiei respective, deoarece celelalte două exigenţe sunt prezumate, în timp ce pentru operarea nulităţii relative, urmează să fie întrunite suplimentar şi celelalte două condiţii); încălcarea dispoziţiei legale să fi produs o vătămare procesuală; vătămarea produsă să nu poate fi înlăturată decât prin anularea actului respectiv.

O primă categorie a nulităţilor o reprezintă nulităţile absolute care sunt nulităţi exprese. Acestea pot fi caracterizate prin următoarele trăsături: Nulitatea absolută nu poate fi înlăturată în niciun mod, decât prin înlăturarea actului; poate fi invocată în orice fază a procesului penal; poate fi invocată atât de către părţi, precum şi de către instanţa din oficiu.

Dispoziţiile legale a căror nerespectare atrage sancţiunea nulităţii absolute sunt enumerate limitativ în art. 251 alin.(2) CPP, după cum urmează: încălcarea dispoziţiilor legale privind competenţa materiei sau după calitatea persoanei; încălcarea dispoziţiilor legale cu privire la sesizarea instanţei; la compunerea acesteia; la publicitatea şedinţei de judecată, la participarea părţilor în cazurile obligatorii, la prezenţa interpretului, traducătorului, dacă sunt obligatorii potrivit legii.

Din toate aceste reglementări, survenirea nulităţii din motivul încălcării competenţei materiale sau după calitatea persoanei, trezesc cel mai mare interes, deoarece generează cele mai mari divergenţe, atât în practică cât şi în plan doctrinar.

Aşadar, teoreticienii în domeniu au susţinut ideea că prin competenţa materială sau după calitatea persoanei urmează să ne referim doar la competenţa instanţei de judecată, nu şi la competenţa organelor de urmărire penală. Astfel, încălcarea dispoziţiilor cu privire la competenţa organelor de urmărire penală prevăzută de art. 266-270 CPP nu constituie caz de nulitate absolută, însă poate genera nulitatea relativă.

Spre deosebire de interpretarea dată de doctrină, în decizia sa din 07 mai 2013, Plenul Curții Supreme de Justiție a menționat faptul că în procesul penal nu pot fi admise ca probe şi, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanţa de judecată şi nu pot fi puse la baza sentinţei sau a altor hotărâri judecătoreşti datele care au fost obţinute cu încălcări esenţiale de către organul de urmărire penală a dispoziţiilor Codului de procedură penală (art.94 alin. (1) pct.8) CPP). Or, încălcarea regulilor privind competenţa după materie sau după calitatea persoanei constituie încălcare esenţială a legii procesual-penale, care atrage nulitatea probelor administrate la urmărirea penală de către organul de urmărire penală sau de către procuror nemijlocit. Totuși, Plenul reține că încălcarea acestor norme nu poate genera nulitatea tuturor actelor cauzei penale. Astfel, actele de sesizare a organului de urmărire penală (art.262-264 CPP); de începere a urmăririi penale şi cele care s-au efectuat în temeiul art. 254, 257 alin. (2) CPP se vor considera legale. Prin urmare, instanţa este obligată să examineze cauza în baza probelor administrate nemijlocit în faţa judecăţii.

În ceea ce privește aplicarea practică a celor menționate *supra,* am constatat că totuși practica este neuniformă, astfel, în multe cazuri, instanțele consideră încălcarea normelor privind competența materială și personală a organelor de urmărire penală ca încadrându-se în prevederile art. 251 alin.(2) CPP, și nu în art. 251 alin.(4), iar alteori nu.

Susținem totuși că nu poate fi invocată vreo rațiune pentru care încălcarea dispozițiilor legale referitoare la competența materială sau personală a organului de urmărire penală este mai puțin importantă decât nesocotirea normelor referitoare la aceleași forme de competență ale instanței de judecată, așa încât s-ar fi impus ca legiuitorul să mențină acest caz de nulitate absolută.

Un alt temei de nulitate care merită a fi analizat este cazul ce ține de încălcarea dispozițiilor privind compunerea instanței de judecată. Astfel, considerăm că legiuitorul s-a referit anume la modalitatea de compunere a completului de judecată, și anume, la ceea ce ține de numărul judecătorilor, starea fiecăruia dintre ei în raport cu exigențele de compatibilitate, precum și îndeplinirea cerințelor care să asigure continuitatea completului care deliberează asupra cauzei, astfel încât, potrivit art. 31 alin.(1) CPP, acesta să rămână același în tot cursul judecării cauzei, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.

Cu referire la chestiunea incompatibilităţii judecătorului, considerăm că aceasta prezintă o deosebită importanţă, ştiut fiind că art. 6 CEDO garantează dreptul la un proces echitabil, statuând, printre altele, că orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale de către o instanţă imparţială, care va hotărî asupra temeiniciei oricărei acuzaţii penale îndreptate împotriva sa. Ba chiar mai mult, Curtea Europeană a conceput un mecanism de evaluare a imparţialităţii instanţelor care impune o examinare diferită în raport cu două criterii: subiectiv şi obiectiv.

Declararea nulităţii unui act de procedură generează două efecte specifice: lipsirea de efecte juridice a actului efectuat cu încălcarea dispoziţiilor legale (efectul distructiv) şi refacerea actelor anulate de către organul judiciar (efectul reparator). Aceste efecte au loc din momentul constatării nulităţii, însă nulitatea odată constatată, lipseşte de efecte juridice actul afectat, din momentul efectuării lui şi nu din momentul constatării nulităţii, actele viciate conţinând chiar din momentul naşterii lor potenţialitatea nevalabilităţii lor juridice.

Spre deosebire de nulităţile absolute care sunt expres prevăzute de lege, nulităţile relative pot consta în orice încălcare a dispoziţiilor procesuale, cu excepţia celor care atrag nulitatea absolută; ele pot fi acoperite prin voinţa părţilor; pot fi invocate numai într-un anumit moment al procesului. În literatura de specialitate română, autorii menţionează şi faptul că nulitatea relativă poate fi invocată numai de partea care a suferit vătămarea prin încălcarea legii, iar cei ce invocă nulitatea relativă trebuie să dovedească existenţa vătămării.

Analiza instituţiei nulităţii în planul conţinutului, al caracteristicilor şi efectelor, precum şi analiza aspectului practic al instituţiei respective, permite, din păcate, constatarea existenţei unor aspecte imperfecte ale reglementării, impunând eventuale şi viitoare intervenţii legislative.

În vederea celor enunţate, considerăm că ar fi bine-venite următoarele propuneri *de lege ferenda:*

- divizarea conţinutului acestui articol în două articole separate, astfel încât art.251 CPP să reglementeze materia nulităţilor absolute, iar art. 251/1 să reglementeze materia nulităţii relative, acest lucru contribuind la asigurarea celerităţii procesului penal şi la uşurarea încadrării corecte a acţiunilor organelor judiciare;
- specificarea faptului despre competenţa materială/personală de a cărui organ este vorba: a instanţei de judecată sau atât a instanţei de

judecată cât și a organului de urmărire penală. Acest lucru este necesar pentru evitarea diverselor interpretării;

- sintagma „compunerea instanței de judecată” să fie înlocuită cu „compunerea completului de judecată”, acest lucru fiind necesar pentru concretizarea și evitarea confuziei, dat fiind faptul că noțiunea „instanța de judecată” este una mult prea largă și generică, cu multiple valențe (printre care și complet de judecată), care nu conduce în mod direct, implicit la completul de judecată.

Recomandat
Tatiana VIZDOAGĂ, dr., conf. univ.